

ALEKO JÁNE SAXNADA

Kamalova Gúlmaryam Maqsetdullaevna

Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filiali,

“Ulitma kásiplik hám social gumanitar pánler” kafedrası

“Muzikatanıw” qánigeligi 3-kurs studenti Pirnazarov Begis

Anotaciya: *Bul maqalada tanıqlı rus kompozitori Sergey Vasilevich Raxmaninovtıń 1 aktlı “Aleko” operası haqqında tolıq aytıp ótilgen. Bunan tısqari kompozitordıń bul shıǵarması Qaraqalpaq Respublikasında birinshi hám ekinshi márte qashan hám kim tárepinen atqarılǵanlıǵı haqqında bir qansha maǵlıwmatlar berildi.*

Gilt sózleri: *Muzıka, kórkem óner, kompozitor, opera, akt, saprano, bariton.*

Аннотация: *В данной статье подробно рассматривается одноактная опера "Алеко" известного русского композитора Сергея Васильевича Рахманинова. Помимо этого, представлена информация о том, когда и кем это произведение композитора было впервые и во второй раз исполнено в Республике Каракалпакстан.*

Ключевые слова: *Музыка, искусство, композитор, опера, акт, сапрано, баритон.*

Abstract: *In this article, the one-act opera "Aleko" by the famous Russian composer Sergey Vasilevich Rakhmaninov is examined in detail. In addition, information is presented on when and by whom this composer's work was first and secondly performed in the Republic of Karakalpakstan.*

Key words: *Music, art, composer, opera, act, saprano, bariton.*

Sergey Vasilevich Raxmaninov - rus muzıka mádeniyatının iri wákilleriniń biri bolıp, dirijyor hám kompozitor esabında jáhán muzıka kórkem óneri tariyxında tereń iz qaldırǵan dóretiwshi. “Aleko” atlı operası onıń iskerliginde úlken orındı iyeleydi. Raxmaninovtıń bul shıǵarması 1892-jılı Aleksandr Sergeevich Pushkinniń “Ciganlar” poemasınan qollanılǵan halda Vladimir Ivanovich Nemirovich-Danchenko tarepinen jazılǵan libretosı tiykarında Moskva konservatoriyasın tamamlaw ushın jazǵan diplom jumısı bolıp esaplanadı. Kompozitor bul shıǵarmasın qısqa waqıt ishinde yaǵnıy 17 kún dawamında juwmaqlap, oqıwın 1892-jılı altın medal menen tamamlaydı. Raxmaninov pitkeriw qániygelik jumısın tapsırar waqtında komissiya aǵzaları ishinde Pyotr Iliych Chaykovskiyda bar edi. Chaykovskiy Raxmaninovtıń bul shıǵarmasına joqarı baha beredi hám oǵan tómendegi sózlerdi aytadı: «Sergey jaqın kúnlerde “Iolanta” operasın saxnaǵa qoymaqshıman. Sol kuni sizdiń “Aleko” operańız benen “Iolanta”nı bir kúnde atqarılsa degen oyım bar. Bul pikirge ne deysiz?». Sonda bul sózlerdi esitip hayran bolǵan Raxmaninov albıraǵanınan ustazına ne derin bilmey qaladı. Juwap alalmaǵan Chaykovskiy oǵan: «Keshirersiz meniń pikirim sizge unamaǵan bolsa, “Iolanta” operasın ózin-aq saxnaǵa qoyaman» deydi. Sonda Sergey «ustaz men sizden bunday pikir beriwińizdi kútpegen edim, albete operalarımız bir waqıtta qoyılsa tóbem kókke jetken bolar edi» degen sózlerdi aytadı hám 1893-jılı 27-aprelde Úlken teatrda “Iolanta” hám “Aleko” operaları birgelikte atqarıladı.

“Aleko” operasınıń birinshi atqarıwshıları:

Aleko – bariton dawsında Bogomir Bogomirovich Korsov,
Zemfira – soprano dawsında Mariya Adrianovna Deysha-Sionitskaya,
ǵarrı cigan (Zemfiranıń ákesi) – bas dawsında Stepan Grigorevich Vlasov
kempir cigan – kontralto dawsında E.I.Shubina.
jas cigan – tenor dawsında Lev Mixaylovich Klementev.

Opera haqqında qısqaşa mazmunın aytip ótsek. Dáryanıń boyında ciganlardıń shatırları tigildi. Olar áste qosıq aytip, uyıqlawǵa tayarlanadı. Gózzal Zemfiranıń atası bolǵan ǵarrı cigan óziniń jaslıǵın hám oǵan kóp azaplar keltirgen muhabbatın esleydi. Mariula onı kóp waqıt jaqsı kórmegen, aradan bir jıl ótkennen keyin kúyewi menen kishkene qızın taslap basqa tabor (koship júriwshi qáwim) menen ketip qaldı. Aleko ǵarrınıń hayalı hám onıń súyiklisinen nege ósh almaǵanına túsinbeydi. Eger ol dushpandı teńizdiń túbinde uyıqlap atırǵan jerinen de tapsa, onı túbsizlikke iyterip jiberedi. Endi olardıń turar jerine basqa qáwimnen kelgen bul adam oǵan dushpan, Alekonıń jawızlıǵı túsiniksiz, muhabbatı suwıǵan. Tún baslanıp, Zemfira ushırasıwǵa ketedi. Jalǵız qalǵan Aleko awır, azaplı oyǵa batadı. Zemfiranıń qıyaneti haqqındaǵı oy onı qıynaydı. Azanǵa taman Zemfira menen jas cigan qaytıp keledi hám onıń qarsı aldına Aleko shıǵadı. Ol Zemfiradan aqırǵı mártebe muhabbat soraydı. Onıń kewlin jumsartıwǵa háreket etip, Zemfiranıń muhabbatı ushın ózi tuwılıp ósken jerinen óz qalewi menen quwılıwǵa májbúr bolǵanın eskertedi, biraq Zemfira soǵan qaramastan óz aytqanına qaytpaydı. Alekonıń jalınıwları qorqıtıwlarǵa almastırıladı. Ol ashıwǵa minip, jas cigandı óltiredi. Zemfira súyiklisiniń ólimine qayǵırıp, Alekonıń jawızlıǵına qarǵıs sózler aytadı. Aleko Zemfiranı da óltirdi. Ciganlar shawqımǵa jıynaladı, adam óltiriwdi jek kóriwshi qáwim aǵzalarına Alekonıń bul isi túsiniksiz boldı. Zemfiranıń ákesi: «Biz jabayılarımız, bizde nızam joq. Qıynamaymız, óltirmeymiz, bizge qan hám jılawlar kerek emes. Biraq adam óltiriwshi menen birge jasawdı qálemeymiz» - dep aytadı. Ciganlar ketip baratırıp, Alekonı jalǵız qaldıradı.

Operanıń qayta premyerası 1893-jıl 18-oktyabrde Kiev qalasında bolıp ótip, Raxmaninov birinshi márte ózi dirijyor esabında qatnastı. Keyingi jılları opera teatrınıń turaqlı repertuarına kirmedi, soǵan qaramastan bul shıǵarmanıń bir mártelik saxnalastırılıwı úlken shoqqılarǵa eristi.

Raxmaninovtıń bul shıǵarması aradan bir ásir ótkenen keyin eń birinshi márte Qaraqalpaqstan Respublikasında 1993-jılı házirgi Berdaq atındaǵı qaraqalpaq

mámleketlik muzıkalı teatrı artistleri tárepinen atqarılıp, tamashagóyler tárepinen jaqsı qabıl etildi. Operanı saxnalastırıwda Quwatbay Abdireymov hám orkestr dirijyorı Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan kórkem óner ġayratkeri, Berdaq atındaǵı mámleketlik sıylıǵınıń lawıyatı Qunbanbay Zaretdinovtıń qılǵan miynetleri júda ullı.

Operanıń Qaraqalpaqstanda eń dáslep atqarıwshıları:

Aleko – Tolibek Xojanazarov hám Reyimbay Jumatov,

Zemfira – Oksana Boloshova hám Eliza Aytıniyazova, Perigúl Zaretdinova,

ǵarrı sigan – Maxset Qojaniyazov,

jas cigan – Abat Qaliyev,

kempir cigan – Mırzagúl Sapaeva.

2025-jıldıń 22-may kúni mádeniyatımızda tarıyxıy sánelerdiń biri boldı desek qátelespeymiz. Sebebi Aleko operası Nókis qalasındaǵı Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik akademiyalıq muzıkalı teatrında ekinshi márte aradan 33 jıl ótkennen soń jańa saxnada Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı akademiyalıq vokal bóliminiń student-jaslarınıń atqarıwında saxnaǵa qoyıldı. Raxmaninov bul operanı óziniń pitkeriw qaniygelik jumısına jazǵan bolsa, filialımızdaǵı vokal bóliminiń tórtinshi basqısh pitkeriwshileri juwmaqlaw imtixan jumısı esabında tapsırdı.

Atqarıwshılar menen kóplep jumıs alıp barǵan insanlardı atap ótetuǵın bolsaq: Saxnalastırıwshı rejissyor Muxtar Reymov, dirijyor Polat Tınıbaev, xormeyster Maxida Kulchigayeva, koncertmeyster Yuldız Ataojanova.

Opera bas qaharmanları:

Aleko – bariton Sobirjinov Akobirjon, Esemuratov Nurmuxammed,

Zemfira – soprano Gayipova Moxigúl,

jas cigan – tenor Tórebaev Samandar,

ǵarrı cigan – bas Xatamov Arislon, Mırzabaev Muxamed,

kempir cigan – kontralto Tursınbaeva Dılfuza hám xor jamaatı.

Komissiya a'zalar:

Mámleketlik attestaciya komissiyası baslıgı, Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan kórkem óner ġayratkeri, Berdaq atındaǵı qaraqalpaq mámleketlik akademiyalıq muzıkalı teatrınıń bas dirijyori, professor Qurbanbay Zaretdinov, Qaraqalpaqstan Respublikasına xızmet kórsetken mádeniyat xızmetkeri, Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı xalıq dóretiwshiligi fakulteti dekanı, docent Turdiev Qalbay, Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı vokal kafedrası professorı, tariyx pánler kandenantı, Xojametova Gúlshiyra, Ózbekstan hám Qaraqalpaqstanǵa xızmet kórsetken artist, Berdaq atındaǵı qaraqalpaq mámleketlik akademiyalı muzıkalı teatrınıń vokal artisti, docent Ayniyazova Eliyza, Qaraqalpaqstanda xızmet kórsetken artist, opera hám baqsıshılıq ónerine qánigelestirilgen mektep internatı direktori Xojabergenov Daribay, Ózbekstan, Qaraqalpaqstan hám Qazaqastanda xızmet kórsetken artist, Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı docenti Qutekeeva Roza, Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı ustazı, “Watan pidayısı” kókirek nıshanı Kamalova Gúlmaryam, Qaraqalpaqstanǵa xızmet kórsetken artist, Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı direktori, professor Allanbaev Rudakiy.

Bul operanıń Qaraqalpaqstanda ekinshi ret saxnaǵa qoyılıwı - mádeniy turmısındaǵı áhmiyetli kórkem waqıyalardan biri esabında tariyxta óz ornın iyeledi. Bul shıǵarma tek ġana klassik muzıkalıq miyrasqa bolǵan húrmetti ańlatıp qoymastan, al qaraqalpaq teatr kórkem óneriniń múmkinshilikleri keńeyip baratırǵanın da kórsetip berdi. 2025-jılǵı saxnaǵa qoyıw tájiriyesi jas dóretiwshiler áwladınıń saxna sheberligin kórsetiwine tiykar jaratıp berdi. Keleshekte usınday iri shıǵarmalardıń jáne de kóbirek saxnada atqarılıwı, olardıń házirgi zaman saxna texnikası menen kórsetiliwi qaraqalpaq mádeniyatın jánede bayıtıp, jas áwladtıń muzıkalıq mádeniyatın qalıplestiriwde áhmiyetli faktor bolıp xızmet etedi. Juwamaqlap aytqanıımızda Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası

Nókis filialı studentleri tárepinen qoyılğan bul birinshi shıǵarma Raxmaninovtıń operası bolsa, keyingi jıllardaǵı rejede bunnan quramalıraq bolğan tanıqlı operalar saxnaǵa qoyıladı degen úmitdemiz. Birinshi qarlıǵashlarımız bul opera menen saxnaǵa shıǵıp, ózleriniń opera janrınıń qanday bolıwı kerekligi, saxanada ózin uslap biliw, qosıq hám ayaq oyın atqarıw tájriybelerin arttırdı dep oylaymız. Abat Qaliyev, Tolıbek Xojanazarov, Roza Qutekeeva, Baǵdagúl Jaqsımuratova sıyaqlı ustazlardan bilim alǵan birinshi qarlıǵashlar teatr saxnalarında bálki waqıttıń ótiwi menen basqada respublikalardıń saxnalarında ózleriniń girewli orınların iyeley aladı.

Paydalanılğan ádebiyatlar

1. G.Kamalova Kompozitor Dariko Djanabaeva Nókis «ILIMPAZ» 2023.
2. Kamalova G. JAMIL CHARSEMOVTÍN “POPURRI” SHÍǴARMASÍNÍN ÓZGESHELIGI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 4. – С. 52-57.
3. Kamalova, . G., & Dauletbaeva , G. (2024). DUWTAR SAZ ÁSBABÍN ZAMANAGÓYLESTIRIWDÍN ÁHMIYETI. Вестник музыки и искусства, 1(4), 89–94. извлечено от <https://science.uzdknf.uz/index.php/science/article/view/231>
4. Dauletbaeva G., Kamalova G. A SHINING STAR //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 880-884.
5. Kamalova G. JAMIL CHARSEMOVTÍN “POPURRI” SHÍǴARMASÍNÍN ÓZGESHELIGI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 4. – С. 52-57.
6. Kamalova G. QÁLEMI ÓTKIR KOMPOZITOR (D. Djańabaeva dóretiwwshilik jolı) //Вестник музыки и искусства. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 37-39.